

УДК 343.13

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.3.47>**Юлія Циганюк,**

канд. юрид. наук, доцент,

завідувач кафедри права та правоохоронної діяльності

Хмельницького інституту

Міжрегіональної Академії управління персоналом,

провідний юрисконсульт сектору юридичного забезпечення

Хмельницького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру

Міністерства внутрішніх справ України

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ОКРЕМИХ ІНСТИТУТІВ АНГЛО-АМЕРИКАНСЬКОЇ СИСТЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

У статті визначається, що запозичення позитивного досвіду зарубіжних країн у кримінальному процесі є проявом процесуальної економії, а також, у переважачій більшості, впровадженням у національне законодавство нових механізмів реалізації прав людини, що відповідають міжнародним стандартам. Автором звернено увагу на окремі нетипові для нашої системи кримінального процесу інститути дослідження, які здатні позитивно вплинути на правотворчість у сфері кримінального процесу, а також ті, що частково запозичені вітчизняною системою кримінального процесу: суд коронера, суд присяжних, доказового права як галузі права, відновного правосуддя.

Автором визначено, що окремі інститути англо-американської системи кримінального процесу є притаманними лише їй. Також відзначено, що, враховуючи глобалізаційні процеси, відбулась імплементація окремих інститутів англо-американської системи кримінального процесу або окремих елементів її структури у вітчизняний кримінальний процес.

Визначено, що нетиповими для континентального кримінального процесу є суд коронера; видозмінені є суд присяжних, а ця видозміна та її розповсюдження серед країн, що не належать до англо-американської системи кримінального процесу, призвела до створення окремого виду суду присяжних; розуміння доказового права як окремої «галузі» права у країнах англо-американської системи кримінального процесу, на думку автора, потребує запозичення у вітчизняну систему кримінального процесу, за виключенням окремих джерел отримання доказів, наприклад, використання методу гіпнозу для отримання доказів; одним із типових інститутів систем країн англо-американського типу кримінального процесу, який займає важливе місце та який має бути повністю імplementований у вітчизняне законодавство, оскільки це зумовлено практикою кримінального процесу, є відновне правосуддя.

Узагальнюючи, автор стверджує, що однозначно можна визначити те, що між типами систем кримінального процесу відбуваються глобалізаційні процеси, які пов'язані з обопільною адезією окремих норм та інститутів. На думку автора, цей процес безупинний.

Ключові слова: система кримінального процесу, англо-американська система, суд коронера, відновне правосуддя, суд присяжних, докази.

Постановка проблеми. Запозичення позитивного досвіду зарубіжних країн у кримінальному процесі є проявом процесуальної економії, а також, у переважачій більшості, впровадженням у національне законодавство нових механізмів реалізації прав людини, що відповідають міжнародним стандартам. Тому необхідно звернути увагу на окремі нетипові для нашої системи кримінального процесу інститути, дослідження яких здатне позитивно вплинути на правотворчість у сфері кримінального процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій із даної теми. Серед науковців, що досліджували вказану тему, можна виокремити таких: Берчук Д. В., Волоско І. Р., Гріненко А. В.,

Капліну О. В., Коваль О. М., Кучинську О. П., Маланчук П. М., Молдован А. В., Нора В. Т., Погорецького М. А., Попелюшка В. О., Удалову Л. Д., Яновську О. Г. та багато інших. Майже кожен із науковців, хто досліджує кримінальний процес, аналізував окремі елементи та інститути англо-американської системи кримінального процесу. Утім, окремого дослідження системності таких типових та окремих інститутів в англо-американській системі кримінального процесу немає.

Мета статті – теоретико-правовий аналіз окремих інститутів англо-американської системи кримінального процесу.

Виклад основного матеріалу. На думку Маланчук П. М., слід зауважити, що реформа кримінально-процесуального законодавства України, яка проводиться в наш час, значно підвищила зацікавленість до врахування позитивних надбань організації та законодавчої регламентації правосуддя, що сформувалися в зарубіжних країнах із демократичними підвалинами. Автор вважає, що запозичення правових надбань має бути творчим, ураховуючи тільки позитивне, тобто те, що органічно вписується в систему кримінального процесу, яка склалася в Україні і яка у своїй основі дещо відрізняється від іноземних моделей кримінального процесу [1, с. 112]. Звісно, КПК України 2012 року вже запозичив окремі інститути кримінального процесу, які притаманні як «класичні» країнам англо-американської системи, зокрема угода про визнання вини, суд присяжних тощо.

Цікавим, наприклад, для науки кримінального процесу є суд коронера. За Молдавном А. В., коронер – посадова особа, обов'язком якої є проведення дізнання щодо нещасних випадків із летальним кінцем або смерті за неясних обставин. Під час проведення розслідування він здійснює огляд трупа, опитує свідків, проводить розшук підозрюваної особи, може заарештувати її без санкції суду. Коронер скликає спеціальне журі присяжних, які мають визначити причини смерті, спираючись на докази, встановлені коронерським дізнанням, та зафіксувати її відповідним вердиктом [2, с. 70].

Коронери історично є найдавнішими учасниками англійського кримінального процесу, оскільки суди коронера існують із 1194 року. У сучасному кримінальному провадженні коронери мають справу з випадками неприродної та насильницької смерті. Будь-яка особа, яка сумнівається у причині смерті, має право повідомити про це коронеру, але на практиці коронерам повідомляють про смертельні випадки поліція і лікарі. Суд коронера є унікальним у тому, що діє на основі інквізиційної моделі кримінального процесу. У цьому процесі немає сторін, але в ньому можуть брати участь представники громадськості, такі як родичі померлого, представники страхових компаній, представники випраних установ, водії транспортних засобів і т. д. [3].

У рішенні по Справі «Шенехен проти Сполученого Королівства» (Shanaghan v. the United Kingdom) (Заява № 37715/97) від 4 травня 2001 року зазначено, що «в судовій практиці вже існує повне розуміння того, що завдання коронера не полягає, і це можна сказати категорично, в тому, щоб провадити

широкомасштабне розслідування всіх обставин, за яких покійний зустрів свою смерть» [4]. Після закінчення розслідування коронер передає зібрані ним матеріали в Королівську службу переслідування для подальшого висунення обвинувачення та передачі матеріалів до суду [5, с. 271]. Звісно, це різновид вузькоспеціалізованого суду, однак він є тим інститутом системи кримінального процесу, який не здійснює правосуддя, яке є остаточним. Суд коронера можна розглядати як додатковий механізм встановлення істини у кримінальному провадженні.

Також хотілося б звернути увагу на суд присяжних. Термінологічно в Україні від запроваджений, зокрема у ст.ст. 63-68 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [6], а також у нормах КПК України. Серед них виділимо положення норм ч. 3 ст. 31 КПК України, у якій зазначено, що кримінальне провадження в суді першої інстанції щодо злочинів, за вчинення яких передбачено довічне позбавлення волі, здійснюється колегіально судом у складі трьох суддів, а за клопотанням обвинуваченого – судом присяжних у складі двох суддів та трьох присяжних [7]. А також нетиповим для класичної моделі суду присяжних є норми КПК про такі права присяжних, як із дозволу головуючого ставити запитання обвинуваченому, потерпілому, свідкам, експертам, іншим особам, які допитуються; просити головуючого роз'яснити норми закону, що підлягають застосуванню під час вирішення питань, юридичні терміни і поняття, зміст оголошених у судовому засіданні документів, ознаки злочину, у вчиненні якого обвинувачується особа, та положення ст. 391 КПК України, у яких розглядається порядок наради і голосування в суді присяжних.

Звичайно, наявний в Україні суд не є прямим запозиченням суду присяжних. Доводи такі: згідно із Кришевич О. В. сім'я англо-саксонського (загального) права, що включає правові системи Великобританії, США, держав-членів Британської співдружності, а також практично всіх, за деяким винятком, англомовних країн, виникла в Англії та згодом поширилася на домініони й колонії. Велике значення у формуванні загального права мають суди, які з моменту завоювання Англії Вільгельмом Завойовником (1066 р.) склалися в централізовану систему. У вирішенні справ судами активну участь брали присяжні із числа місцевих жителів, які добре знали традиції, що склалися, та звичаї, на основі яких і вирішувалися справи судами [8, с. 29]. Досвід Англії показує, що система присяжних зробила величезний внесок у зміцнення думки людей

про справедливість судів. Обвинуваченого судять його/її співгромадяни [9, с. 31].

Волоско І. Р. зроблено висновок, що станом на 2017 рік класична модель суду присяжних притаманна двом групам держав, це: 1) держави системи загального права (США, Велика Британія, Австралія, Канада, Нова Зеландія, Мальта, Ірландія); 2) держави, які запозичили класичний суд присяжних (Австрія, Бельгія, Данія, Бразилія, Гана, Іспанія, Швейцарія, Росія, Грузія) [10, с. 7].

А ось Берчук Д.В. зробив іншу класифікацію. Автор визначив, що у світовій юридичній практиці співіснують дві основні моделі суду присяжних – континентальна та англосаксонська. Англосаксонська модель передбачає, що суд у відсутності судді самостійно виносить вердикт про винуватість або невинуватість підсудного, які є для судді обов'язковим. Суд присяжних цієї моделі вирішує тільки питання факту. Континентальна модель передбачає участь шеффенів, народних засідателів, які досліджують усі матеріали справи і спільно із суддями вирішують питання права і факту [11, с. 287]. Фактична заміна понять «народний засідателю» на «присяжний» відбулась у континентальному типі вітчизняної системи кримінального процесу.

В Австралії є чинною англо-американська система кримінального процесу, а відповідно, модель такого суду містить класичні риси суду присяжних. Так, згідно з Волоско І. Р. участь громадян у здійсненні правосуддя як присяжних засідателів передбачено Конституцією Австралії. Автор зазначає, що розгляду за участі присяжних підлягають кримінальні справи про злочини, за які можливе призначення покарання від одного року позбавлення волі й більше [12, с. 86]. Важливим питанням є розмежування компетенції між суддею та присяжними в Австралії. В австралійському суді присяжних завдання між суддею та присяжними розмежовані згідно із традиційним підходом. Основоположним для суду присяжних є те, що закон – для суддів, а факти – для присяжних [12, с. 87].

А. Бурій вважає, що згідно із Законом Австралії (1967 року) присяжними не можуть бути особи, які зараз або протягом останніх 10 років займали суддівські посади (а також мирові судді та працівники служби пробачії – служби нагляду за умовно засудженими), ті, хто займається практичною юридичною діяльністю і має юридичну освіту, або особи, що працюють у них за наймом (як виняток можна згадати надання можливості стати присяжною викладачці юридичного факультету університету, яка,

однак, не займалася юридичною практикою). До переліку осіб, які не можуть стати присяжними, відносять також працівників поліцейських формувань або департаменту поліції, службовців департаменту юстиції, державного управління з виборів, урядової канцелярії (яка забезпечує складання судових протоколів для Верховного суду та судів графств), департаменту соціального забезпечення, а також працівників, які займаються судовими звітами або входять у цю службу. До них також відносяться священники, монахи та монахині, а також інші особи з релігійної спільноти [13, с. 20]. Автор також дослідив суд присяжних у Канаді та США [13, с. 14].

Фредерик Р. Кудер зазначив, що відхід від загальноприйнятого права означає довгий крок до подолання прірви між інквізиційною системою та нашою власною системою. Провідними рисами англійсько-американського кримінального права є його судовий чи контраверсійний характер та інститут судового розгляду присяжними. Оскільки континентальні країни прийняли англійську систему присяжних як орган для розгляду фактів у важливих кримінальних справах, основне розмежування між цими двома системами полягає в такому: у французькій системі ініціатива щодо ведення кримінальних справ і їх ведення повністю належить судам. Процедура насправді не має характеру судового розгляду, а є скоріше розслідуванням, яке проводили урядовці з метою виявлення злочинності. Англійська процедура, з іншого боку, все ще приховує своє германське походження, зберігаючи характер звичайного судового позову, в якому позивач повинен доводити свою правоту проти відповідача практично так само, як і в цивільній справі, з додатковим тягарем, адже у кримінальній справі позивач не може поставити відповідача на місце, як це може зробити зараз у цивільних справах [14, р. 328]. Автор риторично запитує: якщо французький законодавець виявився достатньо мудрим і ліберальним, щоб запозичити нашу систему присяжних, чи не можемо ми, у свою чергу, отримати щось, досліджуючи в позитивному ракурсі систему, розроблену найкращими умовами континентальної Європи? [14, р. 340].

Що ж до особливостей інституту доказування, то, на думку Д.Б. Кастарнова, у країнах англосаксонської правової сім'ї доказове право має ознаки окремої галузі, що визначає специфіку доказування [15, с. 310]. А. В. Молдован визначив, що в американському кримінальному процесі у зв'язку з тим, що на обвинувачення не покладено обов'язок

всебічного, повного й об'єктивного дослідження обставин справи, виявлення не лише обвинувальних, а й виправдувальних обставин, захисникам доводиться проводити власне розслідування з метою збирання доказів, які виправдовують обвинуваченого або пом'якшують його вину [2, с. 75]. О. Куценко зазначає, що доказове право США за більшістю основних положень тотожне доказовому праву Англії. Суд має вирішити, чи довів обвинувач висунуті ним обвинувачення. Обов'язок доказування обставин, які виключають або пом'якшують відповідальність, як правило, покладається на обвинуваченого [16, с. 118].

Згідно із А. Власовою, в американському кримінальному процесі перед судом ніколи не ставилося завдання щодо встановлення об'єктивної (матеріальної) істини, тобто з'ясування всіх фактичних обставин справи; їх юридичної кваліфікації; прийняття належного рішення в інтересах абстрактного публічного правопорядку, безвідносно до того, на чому наполягають сторони. У цьому сенсі функцією американського суду є не повне і об'єктивне дослідження фактичних даних у кримінальній справі, а безпосереднє вирішення суперечки між двома сторонами, що змагаються. Суд є пасивним у збиранні доказів, їх подають сторони, які переконують суд у правильності своєї позиції. За такого підходу відмова однієї із сторін від «змагання» зі своїм процесуальним опонентом має зв'язувати суд під час прийняття ним рішення по суті справи (йдеться про певну подібність до положень цивільного процесу, а саме відмови від позову і визнання позову) [17, с. 87]. Те ж знаходимо в А. О. Шпачук [18, с. 124].

У кримінальному процесі США обов'язково з'ясовують матеріали, які характеризують обвинуваченого, стосуються тривалого періоду його життя: рівень освіти, стаж роботи, наявність професійних навичок, стан здоров'я, відомості про платоспроможність. В англійському праві такі обставини не належать до предмета доказування, оскільки вважається, що їх дослідження до вирішення питання про винуватість обвинуваченого може вплинути на неупередженість суду [19, с. 10].

Згідно з І. В. Єрпильовим, у кримінальному процесі країн англосаксонської та континентальної системи права є подібності та відмінності підходів до допустимості доказів. Інститут допустимості доказів для країн загального права найчастіше є міжпроцесуальним, при цьому питання допустимості розглядаються в окремих кодифікованих актах, що не залежать від власне процесуаль-

них законів, тоді як у країнах романо-германської системи існують окремі правила про допустимість доказів для кожної процесуальної галузі, інтегровані до процесуальних кодексів. У країнах континентальної системи права визнання відомостей доказом можливе на досудовій стадії процесу, тоді як у країнах англосаксонської системи права інформація може бути визнана доказом тільки судовою ухвалою [20, с. 10].

Звернемо також увагу на можливість використання гіпнозу для доказування під час розслідування злочинів. Так, на думку Савінова М., цей метод почав інтенсивно застосовуватись і правоохоронними органами Канади, Великобританії, Ізраїлю, Австралії тощо. У слідчій практиці цих держав нерідко траплялись випадки, коли тяжкі та складні для розкриття й розслідування злочини були доведені до логічного завершення тільки завдяки застосуванню гіпнопродуктивного методу [21, с. 240]. Те ж підтверджує Узунова О. В. про те, що натомість можливість застосування класичного гіпнозу під час проведення слідчих дій закріплена у кримінальному процесуальному законодавстві деяких розвинутих зарубіжних країн – США, Канади, Ізраїлю, Великобританії, Австралії тощо, причому сама процедура його застосування детально регламентована законами й підзаконними актами [22, с. 229]. Водночас вітчизняне кримінальне процесуальне законодавство та практика його реалізації не готові до впровадження такого елементу процесу доказування, як збирання доказів із застосуванням гіпнопродуктивного методу.

Мабуть, одним із типових інститутів систем країн англо-американського типу кримінального процесу, який займає важливе місце, є відновне правосуддя. Згідно зі О. В. Ставицькою, відновне правосуддя зародилося, точніше, відродилося в Європі та Північній Америці в 70-ті роки двадцятого століття. Утім, його розвиток базувався на вікових традиціях, що практикувалися у країнах Латинської Америки, Азії та першими народностями, що оселилися в Канаді та Новій Зеландії. Водночас істотний вплив на розвиток цього явища справило християнство, яке, власне, пізніше і визначило його практику. Першу спробу застосування відновного правосуддя було зроблено в Канаді 1974 року. Це стало результатом зусиль християнської групи менонітів, які були спрямовані на поширення практики християнських цінностей у системі кримінального правосуддя та використання добровольців із числа членів громади. Офіцер служби пробації, який був менонітом, запропонував

судді у справі вандалізму, скоєного двома молодими правопорушниками, щоб вони зустрілися з 22 потерпілими і обговорили можливості щодо того, як відшкодувати скоєну шкоду. Суддя підтримав такий підхід, і в рамках наказу про пробацію два правопорушники зустрілися з основною групою потерпілих і узгодили, яким чином компенсувати їхні втрати [23, с. 125].

Починаючи з 80-х років ХХ ст. для багатьох країн відновне правосуддя стало істотною складовою частиною системи кримінального правосуддя. Практика відновного правосуддя поширена як у Європі, так і далеко за її межами, зокрема в Австралії, Новій Зеландії, Канаді, Південній Африці та Сполучених Штатах Америки. Упровадження відновного правосуддя є пріоритетним компонентом світової політики, спрямованої на забезпечення модернізації кримінального правосуддя, і воно знайшло своє відображення в законодавстві багатьох країн як новий та сучасний підхід до системи кримінального судочинства [24, с. 6]. Те ж знаходимо в О. М. Коваль [25, с. 106].

Концепція відновного правосуддя (Restorative Justice) привертає дедалі більшу увагу громадськості та набуває свого втілення тією чи іншою мірою в кримінальному процесі багатьох розвинених країн світу (США, Канада, Великобританія та ін.). До неї вдаються уряди у відповідь на невдоволення традиційною системою кримінального правосуддя: її неспроможністю знизити рівень рецидиву злочинів, забезпечити психологічну реабілітацію злочинця і потерпілого, запровадити відшкодування злочинцем завданої потерпілому шкоди. Європейське та американське законодавство все більшою мірою втілюють цю концепцію щодо правосуддя у справах неповнолітніх та щодо осіб, які вперше вчинили злочини невеликої або середньої тяжкості [26, с. 4]. У системах, де законодавство дозволяє застосування програм відновного правосуддя (Австралія, Бельгія, Чилі, Колумбія, Фінляндія, Франція, Гана, Нідерланди, Філіппіни, Російська Федерація, Уганда), закон надає представникам системи кримінального правосуддя (найчастіше правоохоронним органам та прокурорам) повноваження щодо направлення певних правопорушників за певних чітких умов із традиційної системи правосуддя до відновної програми. У випадку, коли закон вимагає врахування можливостей відновного правосуддя (Австрія, Чеська Республіка, Данія, Німеччина, Норвегія, Португалія, Словенія), представники системи кримінального правосуддя зобов'язані враховувати можливість і потенціал направ-

лення правопорушника до програми відновного правосуддя. Є один чудовий приклад обов'язкового застосування програм, визначеного законом, у Новій Зеландії, де представники правоохоронних органів чи прокурори зобов'язані направляти молодих правопорушників на медіацію чи інші програми альтернативного змісту. Акт про правосуддя (Північна Ірландія) (2002) встановлює, що, за винятком деяких конкретних випадків, діти мають бути направлені на сімейні конференції. Плани дій, вироблені в ході проведення таких конференцій, мають бути затверджені судом [27, с. 48].

Згідно з Ікпи С. Тіни, в контексті відновного правосуддя зазначено, що якщо американська система правосуддя вимірює свій успіх населенням своїх тюрем, то це справді успішна система. Однак якщо успіх системи слід вимірювати зменшенням злочинності та збільшенням почуття безпеки, то система в її стані може бути вдосконалена. Автор визначила, що відновна справедливість забезпечує такі вдосконалення, які потребують нинішньої системи справедливого правосуддя. Зрозуміло, може мати місце небажання переглядати єдину звичну систему на користь тієї, яка ще не продемонструвала себе широко в цій країні. Крім того, коли до рівняння додається потенційна загроза основним правам належного процесу, ймовірність впровадження нової системи ще більше знижується. Відновне правосуддя не спрямоване на зменшення належних прав на процес або на капітальний ремонт добре функціонуючої системи правосуддя. Інтеграція його в американську систему правосуддя не потребувала б оновлення Конституції. Дійсно, його реалізація вже відбувається на американському ґрунті. Нова Зеландія, яка передбачає подібні належні права на процес через законодавче законодавство, змогла успішно реалізувати відновне правосуддя таким чином, що країна зараз слугує зразком для інших країн, які хочуть зробити їхні системи кримінального судочинства більш ефективними. Приклад Нової Зеландії задовольнить будь-яку критику, яка вважає відновне правосуддя занадто ризикованою системою для широкого впровадження в США. Крім того, відновне правосуддя не повинно повністю замінити реститутивну справедливість і навіть може мати деякі репродуктивні аспекти. Знадобиться час та ресурси, щоб відновлення справедливості стало більше, ніж загадкою для американської громадськості, але деякий час, витрачений на переосмислення та реформування способів розгляду злочинів у цій країні, – це невелика ціна, яку можна заплатити за ймовірне підвищення

суспільних почуттів безпеки та кількість членів суспільства, що сприяють їй [28, с. 325].

Запозиченим вітчизняним законодавством є інститут угоди про визнання вини. Цей інститут первинно був притаманний англо-американському типу кримінального процесу, однак віднайшов своє місце в нормах кримінального процесуального права країн континентального типу кримінального процесу.

У 2010 році С. А. Крушинський визначав, що якщо в англійському процесі переговори обвинувача і захисника про отримання від обвинуваченого зізнання у вчиненому злочині вважаються негідними професійного юриста і не афішуються, то в США, навпаки, вони урегульовані офіційними правилами – Федеральними правилами кримінального процесу [29, с. 241]. А згідно зі О. В. Стратієм, вважається, що інститут «угод у кримінальному провадженні» виник саме в США і там він має найбільше застосування [30, с. 28].

Малкольм М. Філі стверджує, що переговори про визнання вини та пов'язані із цим спонукання до визнання вини – це не в першу чергу продукти обмеження ресурсів або прагнення до організаційної ефективності. Швидше за все угода про визнання вини спричинена змінами в самій структурі та теорії кримінального процесу, що мали місце протягом останніх 200 років: розвиток оперативних припущень та теорії кримінального процесу; зміни матеріального кримінального законодавства та кримінальної процедури; збільшення штатних професіоналів, які здійснюють управління кримінальним процесом. Теза автора полягає в тому, що переговори зросли прямо пропорційно протиборству; тобто посилення угоди про визнання вини – це наслідок посилення суперечності, прямо протилежної тому, що прийнято вважати за належне [31, р. 338]. Автор також визначив, що угода про визнання провини має коріння в безлічі часто недооцінених факторів, які є складовою частиною загальноновизнаних удосконалень у сучасному кримінальному процесі. Тобто угода про визнання вини – це продукт самого характеру та структури сучасного кримінального процесу, а не результат позаправових факторів чи організаційного тиску, які призвели до відхилення кримінального процесу від його справжніх цілей. Розробляючи цю тезу, автор не має на увазі створювати враження, що він вважає, що угода про визнання провини або неминуча, або бажана. Але він підкреслює, що фактори, що породжують переговори про визнання вини, переплітаються з низкою факторів, які, як правило, вважаються вкрай

бажаними. Прагнучи до ідеального правосуддя, ми побудували складний і дорогий кримінальний процес. Коли ця реальність зустрічається з розсудом, наданим прокурорам, виникає угода про визнання провини [31, р. 352].

Окремі автори визначають такі угоди як процедуру спрощеного судочинства. Зокрема, А. Власова визначила, що процедури спрощеного судочинства активно застосовуються провідними зарубіжними країнами. Зокрема, у США поширеною є практика укладання угоди про визнання вини. Суть її полягає в тому, що кримінально-процесуальне право цієї країни передбачає можливість своєрідної «торгівлі» між обвинувачем і підсудним, який за згодою обвинувача має право визнати себе винуватим у вчиненні менш тяжкого злочину, ніж той, який вказаний в обвинувальному акті або заяві про обвинувачення. Це особлива домовленість між сторонами обвинувачення і захисту, відповідно до якої обвинувач зобов'язується перекваліфікувати діяння на менш тяжке, а обвинувачений – повністю визнати свою вину [17, с. 85]. Своєрідним підтвердженням теорії спрощеного судочинства є кількість таких угод, які укладаються у країнах англо-американської системи кримінального судочинства. Так, згідно з М. Корнієнко, інститут угоди про визнання винуватості доволі розвинений у кримінальних процесах США, Великобританії та Канади, де 70–90% усіх кримінальних проваджень вирішуються через укладання угоди між сторонами обвинувачення та захисту. Тому угода про визнання винуватості є основним способом вирішення значної кількості кримінальних справ у судах США й більшості держав, які належать до англосаксонської правової сім'ї [32, с. 162].

На думку О. В. Стратій, саме право сторін на укладання угоди є специфічною рисою кримінального процесу США. Для нього характерна його «процедурність», змагальність і диспозитивність. В американському кримінальному процесі прокурор має широкі дискреційні повноваження щодо розпорядження обвинуваченням, а обвинувачений – диспозитивне право визнати свою винуватість за пред'явленим обвинуваченням у суді. Сторонам надано право укласти угоду, згідно з якою вони йдуть одна одній на поступки: обвинувачений зобов'язується в суді визнати свою винуватість у вчиненні злочину, а прокурор – зменшити обсяг обвинувачення чи перекваліфікувати вчинене діяння з більш тяжкого складу злочину на менш тяжкий. У результаті покарання, призначене обвинуваченому судом, буде менш

суворим [30, с. 31]. Згідно з В. П. Томіленко, характерною особливістю англосаксонської моделі угоди є майже абсолютна дискреційність повноважень прокурора. Тобто наявність повноважень, які він застосовує на власний розсуд [33, с. 151].

При цьому необхідно врахувати, що принципово відмінністю кримінального провадження США від країн континентального права, зокрема від України, є те, що у США угоди можуть укладатися у кримінальних справах щодо будь-яких злочинів. Проте варто зазначити, що таке загальне правило може бути змінене законодавством окремих штатів, легіслатури яких, як правило, встановлюють обмеження щодо того, в яких провадженнях можуть укладатися угоди про визнання винуватості. Специфічною особливістю інституту угод у країнах загального права є також можливість укладення угоди на будь-якій стадії провадження, від моменту висунення особі обвинувачення до виходу присяжних до нарадчої кімнати й навіть у той час, протягом якого присяжні приймають рішення про винуватість [32, с. 163].

Висновки

Ураховуючи зазначене вище, необхідно визначити, що окремі інститути англо-американської системи кримінального процесу є притаманні лише їй. З урахуванням глобалізаційних процесів відбулась імплементація окремих інститутів англо-американської системи кримінального процесу або окремих елементів зі структури цих інститутів.

Так, нетиповими для континентального кримінального процесу є суд коронера; видозміненим є суд присяжних, а ця видозміна та її розповсюдження серед країн, що не належать до англо-американської системи кримінального процесу, призвела до створення окремого виду суду присяжних; розуміння доказового права як окремої «галузі» права у країнах англо-американської системи кримінального процесу, на думку автора, потребує запозичення у вітчизняну систему кримінального процесу, за виключенням окремих джерел отримання доказів, наприклад використання методу гіпнозу для отримання доказів; одним із типових інститутів систем країн англо-американського типу кримінального процесу, який займає важливе місце та який має бути повністю імplementований у вітчизняне законодавство, оскільки це зумовлено практикою кримінального процесу, є відновне правосуддя.

Узагальнюючи, автор визначив, що можна ствердно вказати на те, що між типами систем кримінального процесу відбуваються глобалізаційні процеси, які пов'язані з обо-

пільною адгезією окремих норм та інститутів. На думку автора, цей процес безупинний.

Список використаних джерел:

1. Маланчук П.М. Позитивні здобутки організації та законодавчої регламентації правосуддя, що сформувалися у США. *Правовий вісник Української академії банківської справи*. 2008. № 1. С. 109–112.
2. Молдован А.В. Кримінальний процес: Україна, ФРН, Франція, Англія, США. 2-ге вид. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 352 с.
3. Уголовный процесс европейских государств: монография / Под ред. Самарина В.И., Луцка В.В. Москва : Проспект, 2018. 660 с. URL: <https://books.google.com.ua/books?id=rqJVDwAAQBAJ&pg=PT92&lpg=PT92&dq=%D1%81%D1%83%D0%B4+%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%B5%D1%80%D0%B0&source=bl&ots=B88iyLSEt&sig=ACfU3U1auYVD0wxjETdfWFd75IStG-YYYA&hl=uk&sa=X&ved=2ahUKEwixqNzKnfAhVoMewKHfeSDnwQ6AEwCh0ECAsQAQ#v=onepage&q=%D1%81%D1%83%D0%B4%20%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%B5%D1%80%D0%B0&f=false>.
4. Рішення по Справі «Шенехен проти Сполученого Королівства» (Shanaghan v. the United Kingdom) (Заява № 37715/97) від 4 травня 2001 року URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/SO0292?an=2>.
5. Гриненко А.В. Уголовный процесс. Учебник и практикум для СПО: 6-е изд., пер. и доп. Москва : Издательство Юрайт, 2018. 286 с.
6. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#n600>.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n569>.
8. Кришевич О. Відповідальність за шахрайство у кримінальному праві Англії. *Науковий вісник Херсонського державного університету (Серія «Юридичні науки»)*. 2014. № 2. Т. 4. С. 29. URL: <http://www.lj.kherson.ua/index.php/arkhiv-vidannya?id=59>.
9. Фонд Європейського права лорда Слинна. Англійська система правосуддя. 31 с. URL: <https://slynn-foundation.org/wp-content/uploads/2014/07/The-English-system-of-justice-Ukrainian-judiciary-seminars-Ukrainian-version.pdf>.
10. Волоско І.Р. Суд присяжних в Україні: особливості формування та діяльності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 ; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2017. 16 с.
11. Берчук Д.В. Порівняльно-правовий аналіз у континентальній, англосаксонській правових системах та в Росії. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 1. С. 287–291. URL: <http://www.pap.in.ua/index.php/arkhiv-vidannja/24>.
12. Волоско І. Суд присяжних у кримінальному провадженні Австралії та Нової Зеландії.

Jurnalul juridic național: teorie și practică. 2015. № 5. С. 86–88.

13. Бурий А. Міжнародний досвід діяльності інститутів мирового судді, суду присяжних, народних засідателів та пропозиції щодо можливостей його застосування в Україні. Київ : Регіональний громадський фонд «Право і Демократія», 2009. 131 с.

14. Frederic R. Coudert. French Criminal Procedure. 19. *Yale L.J.* (1910). P. 326–340. URL: <https://digitalcommons.law.yale.edu/yj/vol19/iss5/2>.

15. Кастарнов Д.Б. Обставини, які характеризують особу обвинуваченого, у кримінальному процесуальному законодавстві зарубіжних країн. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ.* 2015. № 4. С. 300–313.

16. Куценко О. Докази і доказування у кримінальних процесах ФРН, Франції, Англії, США. *Вісник прокуратури.* 2006. № 5. С. 114–118.

17. Власова А. Порівняльна характеристика спрощеного судочинства у США та окремих європейських країн. *Історико-правовий часопис.* 2014. № 2. С. 84–89. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipch_2014_2_19.

18. Шпачук А.О. Провадження на підставі угод. *Часопис Академії адвокатури України.* 2014. № 1. С. 121–128. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chaau_2014_1_20.

19. Кастарнов Д.Б. Доказування обставин, які характеризують особу обвинуваченого (підозрюваного), у кримінальному провадженні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 ; Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2016. 20 с.

20. Ерпыльєв И.В. Реализация института допустимости доказательств в уголовном процессе и правоохранительной деятельности России и зарубежных государств (сравнительно-правовой анализ) : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 Москва, 2016. 30 с.

21. Савинов Н. Опыт собирания ориентирующей информации с помощью гипноза. *Записки криминалистов.* 1995. Вып. 5. С. 236–241.

22. Узунова О.В., Кальонов О.О. Процесуальна модель проведення допиту з використанням гіпнозу на досудовому розслідуванні. *Право і суспільство.* 2016. № 3(2). С. 227–234.

23. Ставицька О.В. Альтернативні технології розв'язання кримінальних конфліктів: загальний аналіз. *Вісник Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого.* 2010. С. 124–133.

24. Землянська В. Відновне правосуддя в Кримінальному процесі України. Київ : Видавець Захаренко В.О., 2008. 200 с.

25. Коваль О.М. Форми відновного правосуддя: практика застосування та європейський досвід. *Держава та регіони. Серія : Право.* 2017. № 1(55). С. 115–119.

26. Дубовик О.І. Теоретико-правові аспекти відновного правосуддя. *Науковий журнал «Право і громадянське суспільство»*: електронне видання юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2015. № 2. С. 4–21. URL: <http://lcslaw.knu.ua/index.php/arkhivnomeriv/2-11-2015/item/211-teoretyko-pravovi-aspekty-vidnovnoho-pravosuddyadubovyk-o-i>.

27. Посібник з програм відновного правосуддя. Серія посібників з кримінального правосуддя. Українська версія видання надрукована за сприяння Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні. Київ : “Verso-04”, 2009. 95 с.

28. Tina S. Ikpa. Balancing Restorative Justice Principles and Due Process Rights in Order to Reform the Criminal Justice System, *Journal of Law and Policy*, 2007, 24, P. 301–325. URL: https://openscholarship.wustl.edu/law_journal_law_policy/vol24/iss1/11.

29. Крушинський С.А. Угода про визнання вини: світовий досвід та перспективи запровадження в Україні. *Університетські наукові записки.* 2010. № 4. С. 238–245.

30. Стратій О.В. Психолого-правові особливості кримінального провадження на підставі угод : дис. ... канд. юрид. наук : 19.00.06. Стратій; Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2015. 226 с.

31. Malcolm M. Feeley Plea Bargaining and the Structure of the Criminal Process. *The Justice System Journal*, 1982, Volume 7, Number 3. P. 338–354.

32. Корнієнко М. Особливості кримінального провадження на підставі угоди про визнання винуватості: український і зарубіжний досвід. *Підприємництво, господарство і право.* 2017. № 4. С. 159–165.

33. Томіленко В.П. Особливості укладання угоди про визнання винуватості у справах за участю неповнолітніх (зарубіжний досвід). *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького.* 2013. № 7. С. 150–156.

The article stipulates that borrowing from the positive experience of foreign countries in the criminal process is a manifestation of procedural economy, and, overwhelmingly, the introduction of new human rights mechanisms that meet international standards into national law.

The author draws attention to some atypical research institutes for our criminal process system, which can positively influence lawmaking in the sphere of criminal proceedings, as well as those that are partially borrowed by the domestic criminal procedure system: the court of the coroner, the jury, the evidential law as a branch of law, restorative justice.

The author has determined that certain institutions of the Anglo-American criminal process system are inherent only to her. It was also noted that, given the globalization processes, the implementation of certain institutions of the Anglo-American criminal process, or of some elements of its structure in the domestic criminal process, took place.

It is determined that the coroner's trial is atypical for continental criminal proceedings; the jury was modified, and this modification and its distribution to non-Anglo-American countries resulted in the creation

of a separate jury trial; understanding the evidentiary law as a separate “branch” of law in the countries of the Anglo-American criminal trial system, in the author’s opinion, requires borrowing from the domestic criminal trial system, with the exception of separate sources of obtaining evidence, for example, using the method of hypnosis to obtain evidence; one of the typical institutions of systems of Anglo-American countries in the criminal process, which occupies an important place and which must be fully implemented into national law, as it is conditioned by the practice of criminal proceedings, is restorative justice.

Summarizing, the author argues that one can clearly determine that there are globalization processes between types of criminal process systems that are linked to the mutual adhesion of particular norms and institutions. According to the author, this process is continuous.

Key words: criminal trial system, Anglo-American system, coroner’s court, restorative justice, jury, evidence.